

vormden waarachter in werkelijkheid een grootscheepse aanval op Engeland voorbereid werd. In de *Völkische Beobachter*, het grootste partijblad, schreef Goebbels op 16 juni een artikel, 'Kreta als Beispiel' – en dat nummer werd opeens in heel Berlijn in beslag genomen alsof er een hoogst belangrijke indiscretie in stond. Die manoeuvres hadden niet veel effect. Washington had al in januari '41 vernomen dat Hitler tot de invasie van de Sowjet-Unie besloten had. Enkele weken later werd de Russische ambassade in de Amerikaanse hoofdstad ingelicht, toen er via kanalen van de in Londen gevestigde Tsjechische regering een duidelijke bevestiging gekomen was uit Praag.¹ In het al eerder gememoreerde gesprek met prins Paul, de regent van Joegoslavië, zei Hitler begin maart dat hij in juni of juli de Sowjet-Unie zou aanvallen; een desbetreffend bericht uit Belgrado leidde er toe dat Churchill begin april Stalin in een persoonlijke brief waarschuwde. In diezelfde tijd was men er bij de Russische ambassade in Berlijn volstrekt zeker van dat Duitsland zou aanvallen. Dat werd aan Moskou bericht. Voorts kwamen daar reeksen waarschuwingen binnen van communistische inlichtingendiensten en geheime agenten uit het gehele gebied tussen Finland en Roemenië, ook uit Duitsland. Van Tokio uit wist een van de belangrijkste Russische spionnen, de Duitser Richard Sorge, in maart te berichten dat tot de aanval besloten was; in mei gaf hij de sterkte van de Duitse strijdkrachten op, op 15 juni de voorlopig vastgestelde aanvalsdatum: 22 juni.²

Stalin legde al die waarschuwingen naast zich neer; beter gezegd: hij plaatste ze in een ander perspectief. Waarschuwingen van 'imperialistische mogendheden' als de Verenigde Staten en Engeland golden voor hem als verdacht: die waren er, meende hij, slechts op uit, oorlog tussen de Sowjet-Unie en Duitsland te provoceren. Hij zou niet aanvallen – maar dat Hitler dat wèl zou doen vóór deze Engeland verslagen had, leek Stalin zo absurd dat hij alle berichten over Duitse troepenconcentraties in Oost-Europa en ook die concentraties zelf als aanwijzingen zag dat Hitler voornemens was,

¹ Aan die bevestiging lag een bericht ten grondslag van de *Abwehr*-officier Paul Thümmel van wie wij in deel 2 vermeldden dat hij sinds begin '36 in contact stond met de Tsjechische geheime dienst. ² Sorge was in 1895 bij Bakoe geboren waar zijn vader ingenieur was bij een aardolie-maatschappij; zijn moeder was Russische. Hij werd in 1919 lid van de *Kommunistische Partei Deutschlands*, ging in '25 naar Moskou en bouwde nadien in Sjanghai een Russisch spionagenet op. Hij kreeg naam als kenner van het Verre Oosten, poseerde als sympathisant met het nationaal-socialisme en wist van '33 af in Tokio als correspondent van de *Frankfurter Zeitung* een nieuwe spionagegroep te vormen. Hij werd volledig vertrouwd door de Duitse ambassade. Zijn spionage-activiteiten werden in de herfst van '41 ontdekt; in november '44 werd hij, na een proces, in Tokio opgehangen.